

ГЕНОЛОГИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ САКРАЛЬНЫХ ЛАТИНСКИХ ТЕКСТОВ

Статья посвящена проблемам современной генологии, в частности, специфике сакральных текстов как жанра речевой коммуникации. Предложены классификации сакральных текстов с опорой на возможные критерии их упорядочения. Разграничены понятия заговора, наговора, проклятия.

Ключевые слова: *генология, классификация, сакральный текст, заговор, наговор, проклятие.*

Galamaga H., PhD Student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

The article is devoted to the problems of modern science of genre, in particular, to the specifics of sacred texts as a genre of speech communication. Different classifications of the sacred texts are being proposed, built on possible criteria for ordering them. Notions of spell, hex, malediction are being differentiated.

Keywords: *science of genre, classification, sacred text, spell, hex, malediction.*

УДК 81'23=112.2=161.2

Гнатюк Л. П., д. філол. н., проф.,
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОРИГУВАННЯ КАРТИНИ СВІТУ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ МОВНОЇ ФУНКЦІЇ ВПЛИВУ НА СВІДОМІСТЬ

У статті в контексті проблеми впливу мови на свідомість розглянуто питання про зміни в мові, наслідком яких можуть стати корективи в картині світу людини.

Ключові слова: *вплив мови на свідомість, картина світу, мовна картина світу, зміни в мові, зміни в картині світу.*

Однією з найважливіших лінгвістичних аксіом і в ХХІ столітті залишається те, що мова здійснює вплив на свідомість і поведінку індивіда й суспільства. В. фон Гумбольдт іще в першій половині ХІХ ст. сформулював відоме положення про те, що природна мова описує навколо народу певне коло, має зворотний вплив на його мислення, формує його світогляд [4, с. 311, 317, 319]. Американський лінгвіст Б. Уорф, фахівець з мов американських індіанців і автор гіпотези лінгвістичної відносності, небезпідставно вважав, що “прийняті норми вживання слів визначають деякі форми мислення і поведінки” [12, с. 58]. Пригадаймо і відомий вислів австрійського філософа Л. Вітгенштайна, який своїм “Логіко-філософським трактатом” здійснив

лінгвістичний поворот у філософії: “Межі моєї мови означають межі мого світу” [1, с. 70]. Видатний німецький неогумбольдтіанець Л. Вайсгербер, утворюючи від німецького *Wort* ‘слово’ нове дієслово *worten*, стверджував, що рідна мова є “*ein Worten der Welt*” – “ословлювання” світу, осягнення світу в слові [5, с. 15].

Те, що погане слово руйнує людську душу, а добре – зміцнює, помітив свого часу відомий український філософ XVIII ст. Г. Сковорода: “Злое лукаваго міра зерно износит терніе, мучащее душу: “Глят бесѣды благы, обычаи злы...” и сѣяи в смерть пожнет ислѣнїе души. Но, напротив, добраго слова зерно прозябаєт в сердцѣ: “Любов, радость, мир, долготерпѣнїе” [7, с. 394].

Українські народні прислів’я та приказки відбивають великий вплив слова на душевний стан людини: *Від меча рана загойється, а від лихого слова – ніколи; Гірше болить від язика, як від ножа; Впик мене тим словом, не треба й вогню; Гостре словечко коле сердечко; Кого не б’є слово, тому й палиця не pomoже; Не гріє мене кожух, лиш слово гріє й тішить; Шабля раниє тіло, а слово – душу; Як слово не pomoже, то й кий не дошукуєть; Слово може врятувати людину, слово може і вбити; Холодним словом серце не запалиш* та ін. [11].

Народна мудрість стверджує, що вдало дібране слово може спонукати людину до певних дій, вплинути на її поведінку: *Коня керують уздами, а чоловіка – словами; Лагідні слова роблять приятелів, а гострі слова – завязятих ворогів; Чись одне слово губить діло; Добре тому жити, хто вмє говорити* тощо [11]. Пригадаймо й народне застереження: *Кажи “свиня”, “свиня” – захрюкає*. Народ помітив, що не можна постійно нав’язувати людині думку про те, що вона погана, оскільки внаслідок цього адресат перетвориться саме на те, ким або чим його й називали.

Чимало праць сучасних психологів і лінгвістів (Є. Л. Доценка, С. Г. Кара-Мурзи, Н. І. Клушиної, С. В. Насакиної, Н. В. Слухай та ін.) присвячено методам мовного впливу і маніпулятивним технікам. Відомо, що вони широко застосовуються, наприклад, у сучасній рекламі. За допомогою сучасних інформаційних технологій рекламне повідомлення формує сприйняття (і відповідно – поведінку) адресата в потрібному для рекламіста напрямку, використовуючи і методи переконання, і методи навіювання, незважаючи на те, що “Законом про рекламу” (Розділ I, Стаття 8) заборонено використовувати засоби і технології, які безпосередньо впливають на підсвідомість споживача [6, с. 215–216]. Наприклад, у рекламі ліків до засобів мовного впливу на раціональному рівні дослідники зараховують зокрема використання висловів авторитетних особистостей; перераховування всіляких регалій, звань, дипломів; використання цифрових даних, графіків, таблиць, які створюють квазінауковий стиль і в такий спосіб апелюють до раціональної сфери свідомості; покликання на думку громадськості; до засобів мовного впливу на емоційному рівні – повтори ключових слів; використання окремих мовленнєвих тактик, які підпадають під етичну заборону, наприклад, залякування; використання пресуппозицій; уживання емоційно забарвлених слів, які налаштовують споживача на позитивні емоції тощо [6, с. 217–219].

Мову як засіб впливу на свідомість вдало використовував тоталітарний режим. О. О. Тараненко слушно зауважив, що омонімія визначень руської і російської мов, руського та російського народів (пор. *русский язык, русский народ* і аналогічно

в інших мовах), що звичайно не усвідомлюється як така, впливає не тільки на масову свідомість, а й на свідомість дослідників. Звідси недиференційоване оперування терміном *руський* у двох об'єднувальних значеннях: а) *руський* і *російський* (пор. “Словарь русского языка XI–XVII вв.”); б) східнослов'янський [8, с. 36]. Ще раніше О. Горбач зазначав, що термін *древньоруський/ древнерусский* “для всякого невтасмиченого в такі термінологічні нюанси” автоматично означає “староросійський”, якщо спеціально не наголосити на іншому значенні терміна *руський/ русский* [2, с. 24].

П. Ю. Гриценко навів цікавий приклад того, як, здавалося б, загальноприйнятий лінгвістичний термін може впливати і на мовну, і на лінгвістичну свідомість мовознавців: “Тому загальнорозуміла і самоочевидна настанова – *початком дослідження мови художнього тексту є його текстологічний аналіз, з'ясування історії та руху тексту* – не була теоретично розвинута й належно реалізована у студіях лінгвістів. Склалася парадоксальна ситуація: вивчаючи писемні пам'ятки від найдавнішого часу до кінця XVIII ст., дослідники уважно з'ясовують історію тексту, небезпідставно надаючи значення навіть непершорядним подробицям, оскільки вони, як показують дослідження, здатні нести важливу інформацію про особливості тексту пам'ятки та розвиток мови в цілому; однак, вступивши у XIX ст., багато хто з лінгвістів відчутно знижує увагу до історії тексту, ймовірно, перебуваючи під магічним впливом терміна *нова*, значить *сучасна* література і літературна мова, а відтак убачаючи її цінність і актуальність насамперед у сучасному, а не в деталях, відгомоні минулого” [3, с. 19].

На жаль, випадки, які не можна трактувати інакше, як спробу маніпулювання свідомістю за допомогою мовних засобів, засвідчені і в нормативних документах, що стосувалися українсько-російських зв'язків двох попередніх десятиліть. Зокрема відомо, що, прагнучи створити як зовнішньополітичні, так і внутрішньополітичні умови та військово-політичні підстави для пролонгації “Угоди про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України” і закріпити Севастополь як його головну базу, що було прописане як довготермінове стратегічне завдання в “Концепції морської діяльності Російської Федерації”, російська сторона в переговорному процесі та офіційних документах уникала спокуси “*тимчасове перебування ЧФ РФ на території України*”, натомість замінюючи її сполукою “*довготермінове перебування ЧФ РФ на території України*” [10, с. 123]. Лише нині, коли Крим окуповано Російською Федерацією, стає добре зрозумілим і продуманий наперед план впливу на масову свідомість і мовними засобами.

Відомо, що зміни в мові призводять до змін у свідомості людини. Йдеться про зміни в лексиці, які спричиняють бачення світу крізь іншу призму, якою часто є внутрішня форма слова, а отже, певною мірою впливають на ставлення людини до навколишнього світу, її поведінку.

Г. М. Яворська дослідила, що ще в програмних тезах Празького лінгвістичного гуртка (1929), опублікованих до I з'їзду славістів, була сформульована думка про збільшення ролі свідомого втручання в мову (зокрема різних реформаторських спроб), що супроводжує розвиток літературної мови, отже, власне про екстенсивний розвиток мовної свідомості [13, с. 60].

Звертаючи увагу на те, що поряд із філософським та семіотичним аспектами явища мовного реформування майже завжди пов'язане з виконанням певної соціально зумовленої функції, дослідниці наводять слова Р. Блакара, які залишаються надзвичайно актуальними і в XXI ст.: “Той, хто бажає реформи суспільства, має у своєму розпорядженні такий ефективний засіб, як реформа мови”. Р. Блакар доречно згадує в цьому зв'язку явища перейменування та створення нових слів для нових понять [13, с. 226], що ми могли спостерігати на прикладі різних влад.

За спостереженнями О. О. Тараненка, другий Президент України порадив свого часу «відмовлятися від військових термінів у політиці типу *наступ* і *фронти*» [9, с. 30], напевно, розуміючи, який вплив на свідомість політиків і звичайних громадян здійснює постійне використання лексики, що належить до тематичної групи на позначення воєнних дій.

Змінити ставлення людини до навколишнього світу, передусім природи, за допомогою німецької мови намагаються, за нашим спостереженням, німецькі та австрійські “зелені” шляхом формування в мовній свідомості людей іншої концептуальної та мовної картин світу. На думку “зелених”, людина іноді агресивно ставиться до творинь живої природи, зокрема тварин, рослин, через те, що внутрішня форма окремих слів диктує саме такий тип поведінки. Тому, наприклад, замість *Raubvogel* ‘хижий птах’ (дослівно “розбійник-птиця”) вони пропонують уживати *Greifvogel* (дослівно “птиця, що хапає”), замість *Fischreiher* ‘сіра чапля’ (дослівно “чапля, яка ловить рибу”) – *Graureiher* (дослівно “сіра чапля”), а замість *Unkraut* ‘бур'ян’ (дослівно “не-трава”) – *Wildkraut* (“дика трава”). “Зелені” виступають і за зміну обсягу деяких понять. Так, *Unkraut* ‘бур'ян’, на їхню думку, – це рослина, яка росте не тому місці, де б хотілося людині. Вони уникають також уживання слова *Schädling* – ‘шкідник’, оскільки, за їхнім переконанням, ці створіння мають право на існування.

Суспільство, як показує зокрема німецький досвід, може негативно реагувати на поширення й використання окремих слів, змістове наповнення яких викликає спротив, руйнує певні загальноприйняті уявлення про усталену картину світу. Відомо, наприклад, що з 1991 р. у Німеччині спеціальне журі, до складу якого входять філологи, журналісти, письменники, визначає “антислово”. Мета цього заходу – привернути увагу громадськості до певних проблем і спробувати очистити мову від небажаних наслідків сучасного словотворення (як відомо, можливість словоскладання в німецькій мові невичерпні, саме так твориться чимало нових слів). На титул “антислово-2014” претендували зокрема композити *Putin-Versteher* ‘той, хто розуміє Путіна’ та *Sterbehilfe-Tourismus* ‘евтаназійний туризм; поїздки з метою евтаназії’. Зрозуміло, що перший із них викликає несприйняття з огляду на агресивну політику Росії щодо України, а другий – через поєднання абсолютно несполучуваних для нормальної людини понять [14].

Запитаємо себе: що передусім потрібно свідомо змінювати в українській мові так, щоб світ крізь її призму – у тому числі й на побутовому рівні – видавався кращим? Якби ми повернулися до давніх українських форм звертання *шановний (-а, -і) добродію, добродійко, добродії / пане, пані, паній панове* (на протизвагу остогидлим суржиковим формам *мужчина, жєнцина*), частіше віталися б один до одного поширеним

колись в Україні привітанням “*Моє шанування!*”, ми б тим самим дали шанс усім, до кого звертаємося, якусь мить відчувати себе саме такими, отже, формувати взаємне позитивне сприйняття і в такий спосіб змінювати світ на краще.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження / Людвіг Вітгенштайн / з нім. переклав Є. Попович. – К. : Основи, 1995. – 311 с.
2. Горбач О. Генеза української мови та її становище серед інших слов'янських / О. Горбач // Зібрані статті : у 3 т. Укр. вільний ун-т. – Мюнхен, 1993. – Т. 3. – С. 4–30.
3. Гриценко П. Ю. Ідіолект і текст / П. Ю. Гриценко // Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка : [зб. наук. пр., присвяч. 70-річчю від дня народж. проф. С. Я. Єрмоленко / відп. ред. В. Г. Скляренко]. – К., 2007. – С. 16–43.
4. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию: пер. с нем. / Вильгельм фон Гумбольдт / под общ. ред. Г. В. Рамишвили. – М. : ОАО ИГ “Прогресс”, 2000. – 400 с.
5. Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1976. – 355 с.
6. Насакина С. В. Манипуляционные техники в рекламе лекарств / С. В. Насакина // Записки з загальної лінгвістики. – Вип. 7. – Одеса, 2006. – С. 215–222.
7. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів : у 2 т. / Григорій Сковорода; [редкол. В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1973. – Т. 2. – 574 с.
8. Тараненко О. О. Мова Київської Русі: вузол історико-лінгвістичних і політико-ідеологічних проблем / О. О. Тараненко // Мовознавство. – 1993. – № 2. – С. 35–38.
9. Тараненко О. О. Формування нової системи соціальних цінностей і пріоритетів українського суспільства (на матеріалах української мови кінця ХХ – початку ХХІ ст.). II / О. О. Тараненко // Мовознавство. – 2012. – № 5. – С. 13–40.
10. Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства / за ред. Г. М. Перепелиці. – К. : ВД “Стилос”, 2004. – 400 с.
11. Українські прислів'я та приказки. – К. : Дніпро, 1984. – 389 с.
12. Уорф Б. Отношение норм поведения и мышления к языку/ Б. Уорф // Зарубежная лингвистика. М., 1999. – Т. 1. – С. 58–91.
13. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: мова, культура, влада / Г. М. Яворська. – К. : Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, 2000. – 286 с
14. <http://www.dw.de>

Гнатюк Л. П., д. філол. н., проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОРРЕКТИРОВАНИЕ КАРТИНЫ МИРА КАК РЕАЛИЗАЦИЯ ЯЗЫКОВОЙ ФУНКЦИИ ВЛИЯНИЯ НА СОЗНАНИЕ

В статье в контексте проблемы влияния языка на сознание рассмотрен вопрос об изменениях в языке, следствием которых может стать корректирование картины мира человека.

Ключевые слова: влияние языка на сознание, картина мира, языковая картина мира, изменения в языке, изменения в картине мира.

*Hnatiuk L. P., Doctor of Philol. Sci., Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv*

MODIFICATION OF THE PICTURE OF THE WORLD AS AN IMPLEMENTATION OF LANGUAGE FUNCTION OF INFLUENCE ON THE AWARENESS

Considering language influence on the awareness, the article deals with the problem of language changes which may result in modifications in man's picture of the world.

Key words: language influence on the awareness, picture of the world, language picture of the world, language changes, changes in the picture of the world.

УДК 811.124*01

*Голубовська І. О., д. філол. н., проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ВЧЕННЯ М.Я. МАРРА ПРО МОВУ ЯК «ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ»

У статті розглянуті деякі положення загальнолінгвістичного доробку акад. М. Я. Марра в контексті досягнень сучасної лінгвістики та інших наук. Увагу зацентовано на теорії «кінетичного мовлення», явищі конвергентного розвитку мов (схрещенні мов), топонімічному контекстуальному методі К. Тищенка як інструменті дослідження мовної конвергенції, структурі дифузних кореневих елементів М. Марра (сал, бер, йон, рош) як підсвідомому відображенні моделі генетичного коду Людини.

Ключові слова: мова жестів, походження мов, дивергенція, конвергенція, ізоморфізм структури мовно-семіотичного і генетичного кодів Людини.